

KATARZYNA ŁASKOWSKA

KRYMINOLOGICZNE ASPEKTY PRZESTĘPCZOŚCI GRANICZNEJ

Jedną z najpowszechniej odczuwalnych zmian, jakie nastąpiły w Polsce po 1989 r., było tzw. otwarcie granic. Zjawisko to obejmowało nie tylko możliwość korzystania przez obywateli polskich z ruchu bezwizowego, lecz także ułatwienie wjazdu cudzoziemców na terytorium naszego kraju. Zniesiono ograniczenia w dostępie do paszportów. Wolność przemieszczania się objęła praktycznie cały kontynent. Oprócz rzeczywistych korzyści wynikających z tych rozwiązań pojawiły się w tym okresie zjawiska patologiczne, które wcześniej - jako sporadyczne - nie stwarzały większych kłopotów wymiarowi sprawiedliwości¹. Wśród problemów związanych ze swobodą w ruchu osobowym i towarowym na czołowe miejsce wysuwają się: wzrost przestępczości cudzoziemców, działalność przemytnicza, nielegalne przekraczanie granicy, migracja ludności, zwłaszcza z państw słabo rozwiniętych ekonomicznie.

1. POJĘCIE I CECHY PRZESTĘPSTWA GRANICZNEGO

Mianem przestępczości granicznej określamy zarówno nielegalne przekroczenie granicy, jak i przestępstwa celne i dewizowe oraz niektóre przestępstwa przeciwko dokumentom i działalności instytucji².

Przestępstwa graniczne można rozpatrywać w wielu aspektach jako przestępstwa wymierzone przeciwko podstawowym interesom państwa. Istotny jest tu motyw i cel działania sprawcy. Przykładem są wielkie zorganizowane przemyty np. papierosów, które mogą doprowadzić do całkowitego załamania tego rynku i do bezrobocia w rejonach żyjących z uprawy tytoniu, a także działanie przeciwko ustrojowi, niepodległości i organom władzy³.

---

¹ A.J. Szwarz, J. Piskorski, *Przestępczość cudzoziemców w Polsce* (w:) A.J. Szwarz (red.), *Przestępczość przygraniczna*, Poznań 2000, s. 11. Zob. także E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość cudzoziemców. Nowe wyzwania dla teorii i praktyki*, Szczytno 1995.

² Por. K. Banasiak, *Przestępczość graniczna - oceny i zagrożenia* (w:) S. Lelental, M. Zajder (red.), *Kryminalistyczne i prawne problemy współczesnej przestępczości. Studia i materiały*, Szczytno 1995, s. 156.

³ J. Sobiesiek, *Śledztwa*, „Problemy Ochrony Granic” 1999, nr 9, s. 88-89.

Przestępstwo graniczne stanowi np. przekroczenie granicy dla uniknięcia odpowiedzialności karnej za inne popełnione przestępstwa lub działalność przemytnicza (kradzione samochody, środki odurzające, broń itp.).

Mówiąc o przestępstwie granicznym, mamy na myśli przestępstwa, które są związane z przemieszczaniem się podmiotów i przedmiotów przestępstwa przez granicę państwową. Przestępstwa należące do tej kategorii są związane nie tylko z regionem pogranicza. Obszarem działalności sprawców może być teren całego kraju. Czyny przestępcze z samej istoty bezpośrednio związane z istnieniem granicy państwa to przekroczenie granicy wbrew przepisom oraz przestępstwa związane z narażeniem zasad obrotu towarowego z zagranicą⁴. Przestępstwo graniczne jest przestępstwem szczególnego rodzaju. Jego skutki, a zwłaszcza dalsze konsekwencje, nie zawsze są widoczne. Nie w każdym wypadku występuje też pokrzywdzony, aczkolwiek należy zwrócić uwagę na poważne szkody, wyrządzane osobom przemycanym przez granicę, i na pokrzywdzonych przez utratę i przemyt samochodów.

Informacje o danym zdarzeniu przekazywane są pisemnie lub telefonicznie z poszczególnych strażnic Straży Granicznej, przejść granicznych. Ponadto w wypadku ujawnienia przestępstwa granicznego podstawą do wszczęcia postępowania i wykonania czynności (np. w przypadku nielegalnego przekroczenia granicy) jest protokół spotkania granicznego ze stroną państwa sąsiedniego. W tym protokole ujęte są wszelkie okoliczności świadczące o przestępstwie, np. ślady obuwia identyczne po obu stronach granicy. Przestępstwa graniczne wykrywane są przez prowadzenie działań granicznych i dzięki pełniącym służbę funkcjonariuszom Straży Granicznej bezpośrednio na granicy, w terenie.

2. ETIOLOGIA PRZESTĘPCZOŚCI GRANICZNEJ I WYNIKAJĄCE STĄD ZAGROŻENIA

Po transformacji ustrojowej w latach 1989-1990 i związanym z tym otwarciem granic nastąpiło wzmoczenie ruchu osobowego, który gwałtownie wzrósł od 1991 r. W porównaniu z 1990 r. natężenie to wzrosło o 40% (z ponad 80 mln do blisko 120 mln osób). Ruch w następnych latach wzrastał, osiągając w ciągu kilku lat prawie 100-procentowy wzrost w stosunku do 1991 r.⁵

Organy państwowe nie były przygotowane do obsługi tak znacznego ruchu osobowego. Granica państwowa, zwłaszcza wschodnia, nie była chroniona w sposób wystarczający. Otwarcie granic wykorzystali międzynarodowi prze-

⁴ J. Mikołajczyk, *Problemy i zagrożenia wynikające z nielegalnej migracji*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej” 1998, nr 5, s. 40.

⁵ Dane uzyskane w Komendzie Głównej Straży Granicznej; zob. S. Łodziński, *Cudzoziemcy w Polsce w latach 1989-1994. Rozmiary zbiorowości, struktura oraz problemy prawne i społeczne polityki migracyjnej Polski*, „Kultura i Społeczeństwo” 1995, nr 3, s. 60.

stępcy, szczególnie z zorganizowanych struktur, w celu nawiązania współpracy z polskim środowiskiem przestępczym⁶.

Wzrostowi ruchu granicznego towarzyszą przestępstwa związane z naruszeniem zasad obrotu towarowego z zagranicą. Do uwarunkowań wewnętrznych mających wpływ na te zjawiska należy zaliczyć:

- upadek zakładów pracy, PGR-ów, przedsiębiorstw przemysłowych, szczególnie na pograniczu wschodnim, a co za tym idzie wzrost bezrobocia,
- znaczne obniżenie poziomu życia społeczeństwa, co przyczynia się do szukania zastępczych, dodatkowych źródeł dochodu,
- znacznie wyższe ceny na artykuły konsumpcyjne (alkohol, papierosy),
- dążenie ludzi do szybkiego pomnożenia majątku przez prowadzenie międzynarodowej działalności z pominięciem wszelkich opłat i podatków,
- względnie łatwy zarobek przy małym ryzyku,
- zbyt łagodne traktowanie i niskie kary orzekane przez sądy w stosunku do osób popełniających przestępstwa graniczne (szczególnie przy organizowaniu nielegalnych przekroczeń),
- wzrost zjawisk patologicznych wśród urzędników, polegający na poświadczaniu nieprawdy, fałszowaniu dokumentów, korupcji i wchodzeniu do struktur grup przestępczych.

Dużo groźniejsze są czynniki zewnętrzne przestępstw granicznych:

- postępujący upadek gospodarczy państw Bliskiego Wschodu, Azji i państw powstałych po rozpadzie ZSRR,
- narastające w nich bezrobocie i inflacja,
- bieda i wciąż pogarszający się standard życia, zmuszający do szukania źródeł utrzymania poza granicami ojczystego kraju,
- wojny, ucisk, konflikty narodowościowe, etniczne, religijne,
- przeludnienie, zwłaszcza w krajach azjatyckich i afrykańskich,
- katastrofy ekologiczne,
- brak pełnego technicznego zabezpieczenia granicy państwowej,
- utrzymujący się na Wschodzie popyt na samochody marek zachodnich oraz możliwość ich legalizacji, nawet gdy pochodzą z kradzieży,
- pogłębianie się zjawiska przekupstwa, protekcji wśród funkcjonariuszy publicznych mających wpływ na stan bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności granic państw (szczególnie wśród żołnierzy Wojsk Pogranicznych Białorusi czy Ukrainy, mających trudną sytuację materialną, którzy, jak wynika z posiadanych informacji, otrzymują pobory z kilkumiesięcznym opóźnieniem),

---

⁶ Zob. E. Pływaczewski, *Problem sprawców tzw. rosyjskojęzycznych na tle przestępczości cudzoziemców w Polsce* (w:) O. Górniok (red.), *U progu nowych kodyfikacji karnych. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. L. Tyszkiewiczowi*, Katowice 1999, s. 273-274.

- dalsze organizowanie i specjalizowanie się grup przestępczych prowadzących swą działalność po obu stronach granicy⁷.

Wymienione liczne przyczyny przestępstw granicznych można sprowadzić z zasadzie do jednej, najważniejszej, czyli ekonomicznej. To właśnie zła sytuacja ekonomiczna jest siłą napędową przemytu i nielegalnej migracji. Rozwojowi tej przestępczości sprzyja też niski poziom moralny części funkcjonariuszy i ich podatność na korupcję. W 1997 r. zanotowano 35 przypadków pomocnictwa oraz udziału funkcjonariuszy Straży Granicznej w przemyśle towarów i przerzucie ludzi, w 1998 r. - 59 przypadków. Przyjęcie korzyści materialnej przez funkcjonariuszy w 1997 miało miejsce w 21 przypadkach, w 1998 - dotyczyło 19 funkcjonariuszy. W 1997 r. odnotowano 47 prób korumpowania funkcjonariuszy Straży Granicznej, a w 1998 r. - 23 próby. Utrzymywanie przez funkcjonariuszy Straży Granicznej podejrzanych kontaktów z cudzoziemcami oraz osobami ze środowisk przestępczych miało miejsce w 1997 r. w 29 przypadkach, w 1998 r. - w 38⁸. Według danych Komendy Głównej Straży Granicznej w 2000 r. wszczęto postępowanie karne przeciwko 30 funkcjonariuszom podejrzany o korupcję, kilkunastu podejrzany o to zjawisko zostało zwolnionych. Wobec 30 funkcjonariuszy wszczęto postępowanie dyscyplinarne. Korupcjogenność jest także przyczyną rozwoju przestępczości granicznej.

Dążenie obywateli państw trzeciego świata do poprawy własnej sytuacji materialnej i zapewnienia bezpieczeństwa całym rodzinom to główna siła napędowa narastającej masowej, nielegalnej migracji. Występowaniu tego zjawiska sprzyja też bardzo trudna sytuacja ekonomiczna obywateli WNP, którzy w organizowaniu i pomocnictwie do nielegalnego przekraczania granicy i działalności przemytniczej upatrują źródła znacznych zysków, wręcz nieosiągalnych w zwykłych warunkach⁹.

Z rozpoznania Straży Granicznej można wyciągnąć wnioski o dalszej specjalizacji i przekształcaniu przez gangi prowadzonej działalności. Praktyka wskazuje, że coraz częściej sprawcami przemytu przez granicę migrantów są osoby, które do tej pory parały się przemytem tytoniu i alkoholu. Zmianę tę

---

⁷ Zob. M. Paprocki, *Skąd migrują*, „Problemy Ochrony Granic” 1998, nr 5, s. 40 i n.; M. Adamczyk, *Skąd migrują*, „Problemy Ochrony Granic” 1998, nr 8, s. 40 i n.; Zob. L. Sklepkowski, D. Woźniak, *Niektóre problemy przestępczości zorganizowanej w Polsce. Tendencje rozwojowe grup przestępczych* (w:) E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość cudzoziemców. Nowe wyzwania dla teorii i praktyki*, Szczytno 1995, s. 100-103; B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1999, s. 820-821; L. Sklepkowski, D. Woźniak, *Migracja i jej implikacje* (w:) B. Hołyst, E. Kubę, R. Schulte (red.), *Przestępczość zorganizowana w Niemczech i w Polsce i jej implikacje społeczno-ekonomiczne*, Warszawa-Munster-Łódź 1998.

⁸ I. Wilk, *Zwalczanie przestępczości granicznej*, „Biuletyn CE” UW 1999, nr 3/4, s. 81.

⁹ I. Rzeplińska, *Przestępczość cudzoziemców w Polsce* (w:) O. Górniok (red.), *U progu nowych kodyfikacji karnych. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. L. Tyszkiewiczowi*, Katowice 1999, s. 291. Na wzrost tych problemów w przyszłości zwraca uwagę „Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej” (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów 4 stycznia 2000 r.), s. 7.

powoduje większa opłacalność tego procederu, co wynika z kilku przyczyn. Na zakup towarów, np. papierosów, potrzebne są pieniądze, co przy wpadce wiąże się z przypadkiem towaru i karami pieniężnymi. Przy zatrzymaniu nielegalnych migrantów łatwo ich porzucić, a przy liberalnym polskim prawie jest prawie pewne, że po kilku dniach pojawią się oni ponownie z zamiarem nielegalnego przekroczenia granicy.

Początkowo Polska stała się dla większości migrantów rajem tranzytowym. Teraz jednak coraz więcej cudzoziemców przyjeżdża z zamiarem osiedlenia się na stałe, uznając nasz kraj za atrakcyjny ekonomicznie ze względu na dobrze rozwiniętą szarą strefę, w której można rozpocząć nielegalną działalność głównie handlową oraz podjąć pracę bez zezwolenia¹⁰.

Od 1993 r. zauważa się zmianę jakościową nielegalnych przekroczeń, polegającą na coraz lepszej organizacji przerzutów oraz powstawaniu wyspecjalizowanych gangów zajmujących się tym procederem¹¹.

Oprócz wysokich profitów organizacji przemytniczych ważny jest również inny aspekt: im większej liczbie osób uda się ucieczka, tym więcej osób, które pozostały, czuje się zachęcanych do podobnych prób. Niektórzy specjaliści do spraw bezpieczeństwa przypuszczają, że niekiedy same bandy przemytników są odpowiedzialne za powstanie ruchów migracyjnych¹².

3. CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH TYPÓW PRZESTĘPSTW GRANICZNYCH

Rozważania na ten temat ograniczę do omówienia problematyki nielegalnego przekraczania granicy i przemytu.

a) Nielegalne przekroczenie granicy państwa

Przestępstwo z art. 264 § 1 k.k. polega na przekroczeniu granicy RP wbrew przepisom. Odpowiedzialności podlega ten, kto przekracza granicę. Do bytu przestępstwa nie jest konieczne, by przekroczenie było udane, w pełni zrealizowane. Działanie „wbrew przepisom” oznacza naruszenie przepisów polskich. Na przykład nie odpowiada z art. 264 k.k. ten, kto znalazłszy się legalnie poza obszarem Polski, naruszył prawo innego państwa, np. przy wejściu do obcego portu na pokładzie jachtu.

¹⁰ Tendencję tę potwierdza B. Cudzych, *Zatrzymanie osób na podstawie ustawy o cudzoziemcach w oparciu o działania Sudeckiego Oddziału Straży Granicznej*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej” 1999, nr 3-4, s. 15.

¹¹ Według informacji austriackiego czasopisma „NEWS”, podanych pod koniec 1996 r. „towar człowiek” przynosi zyski w wysokości ok. 11 mld marek.

¹² Szerzej M. Becker, R. Schwan, G. Pelzl, *Transgraniczna przestępczość i jej zwalczanie. Grupy przemytnicze i ich sieć*. Referat przedstawiony na międzynarodowym seminarium „Metody gromadzenia i przetwarzania informacji”, Koszalin 8-12 maja 2000 r.

Przekracza granicę „wbrew przepisom” ten, kto będąc uprawniony do jej przekroczenia czyni to w miejscu nieprzeznaczonym do przechodzenia przez granicę. Podmiotem tego przestępstwa może być każda osoba, niezależnie od posiadanego obywatelstwa, a także bezpaństwowiec¹³.

Artykuł 264 § 2 k.k. ustanawia kwalifikowane postaci przestępstwa nielegalnego przekroczenia granicy ze względu na użycie przemocy, groźby bezprawnej, zastosowanie podstępów oraz współdziałanie z innymi osobami. Artykuł 264 § 3 k.k. penalizuje działalność osób i grup przestępczych, trudniących się organizowaniem przemytu ludzi, najczęściej obcokrajowców, przez granice państw ościennych.

Organizowanie to mniej niż tworzenie grupy zorganizowanej, a tym samym mniej związku, o jakim mowa w art. 258 k.k. Nie ma tu pewnego wewnętrznego zorganizowania osób zainteresowanych przekroczeniem polskiej granicy państwowej. Często nawet tożsamość lub narodowość takich osób nie jest znana sprawcy. Przestępstwo to jest dokonane z chwilą podjęcia przez sprawcę czynności „zorganizowania”. Nie jest konieczne, by „zorganizowani” przekraczali granicę, ani nawet by usiłowali ją przekroczyć¹⁴.

Posłużenie się znamieniem „organizowanie przekraczania” przesuwaa odpowiedzialność na chwilę znaczną wcześniejszą niż samo przekroczenie, a dokładniej już na etap przygotowania.

W związku z tym popełnieniem przestępstwa będzie podjęcie przez sprawcę czynności mających stworzyć warunki do nielegalnego przekroczenia granicy przez co najmniej dwie osoby, a więc kiedy sprawca wchodzi w porozumienie z inną osobą lub osobami, które ułatwią mu popełnienie przestępstwa, uzyskuje lub przysposabia środki, zbiera informacje lub sporządza plan działania.

„Organizowaniem przekraczania” będzie np. podjęcie starań o uzyskanie informacji na temat sposobu ochrony granicy, organizowanie środków transportu, pobieranie opłaty od kandydatów do nielegalnego przekroczenia granicy, sporządzanie planu trasy, przechowywanie osób, które mają być nielegalnie przeprowadzone przez granicę, załatwianie im odpowiednich dokumentów, nabywanie przedmiotów ułatwiających przekroczenie granicy (np. latarek, noktowizorów, ciemnej odzieży, pontonów)¹⁵.

Metody nielegalnego przekraczania granicy można podzielić na dwie podstawowe grupy:

- 1) metody stosowane na przejściach granicznych,
- 2) metody stosowane na tzw. zielonej granicy.

Sprawcami przestępstw z pierwszej grupy są zarówno obywatele polscy jak i cudzoziemcy. Drugą metodą posługują się głównie cudzoziemcy.

---

¹³ M. Flemming, W. Kutzmann, *Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu, Rozdział XXXII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 132-133.

¹⁴ Ibidem, s. 138.

¹⁵ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117-277 Kodeksu karnego*, Kraków 1999, s. 963.

Ad 1) Kontrola graniczna w stosunku do osób przekraczających granicę państwa polega na sprawdzeniu ważności i autentyczności dokumentów uprawniających do jej przekroczenia oraz ustaleniu tożsamości osób legitymujących się tymi dokumentami¹⁶.

Jednym z ważniejszych problemów międzynarodowego ruchu osobowego są dokumenty uprawniające do przekroczenia granicy - paszporty, książeczki żeglarskie, dowody osobiste, dokumenty podróży. Wszystkie te dokumenty zawierają podstawowe dane personalne, rysopisowe i odpowiednio zabezpieczoną fotografię posiadacza z określeniem ważności czasowej i terytorialnej.

Osoby usiłujące przekroczyć wbrew przepisom granicę państwa stosują dwie metody: Pierwsza z nich to przekroczenie z dokumentami nieuprawniającymi do legalnego przekroczenia granicy przez daną osobę. Dotyczy to sytuacji, gdy przekraczający wiedzą o fakcie, że paszport stracił termin ważności, a mimo to poddają się kontroli paszportowej.

Coraz częściej odnotowywane są przypadki posługiwania się cudzymi dokumentami. Z innych paszportów korzystają osoby, które otrzymały administracyjne wizy pobytowe czy poszukiwane są przez organy ścigania. Wchodzą w ich posiadanie w różny sposób. Może to być zakup, kradzież, a także użyczenie przez inną osobę, np. brata bliźniaka. Najczęściej stosowanym sposobem jest przekroczenie granicy na podstawie sfalszowanego paszportu - podrobionego lub przerobionego.

Według B. Hołysta podrobienie polega na sporządzeniu nowego dokumentu na podstawie autentycznego wzoru. Przerobienie polega na zmianie pierwotnego tekstu lub znaków przez usunięcie odpowiednich fragmentów i nanieśienie nowej treści lub przez dodanie nowych elementów do już istniejących treści. W ten sposób ulega zmianie autentyczna treść dokumentu¹⁷.

Możliwości fałszowania paszportów są nieograniczone, poczynając od wymiany fotografii paszportowej za pomocą prymitywnych narzędzi, aż po wykorzystywanie najnowszych osiągnięć techniki z użyciem komputerów. Procederem tym zajmują się przede wszystkim zorganizowane grupy przestępcze, mające niejednokrotnie dostęp do najbardziej strzeżonych tajemnic wytwarzania paszportów¹⁸.

Zdecydowaną większość ujawnionych w trakcie kontroli granicznej fałszywych dokumentów stanowią przerobione paszporty starego i nowego wzoru oraz podrobione polskie wizy pobytowe i przejazdowe w paszportach obywateli państw azjatyckich i afrykańskich.

¹⁶ Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych z 9 maja 1992 r. w sprawie sposobu przeprowadzania kontroli granicy, Dz.U. nr 44, poz. 197.

¹⁷ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 1996, s. 173.

¹⁸ Zob. szerzej D. Augustyniak, *Falszerstwo dokumentów uprawniających do przekraczania granicy państwowej w praktyce kryminalistycznej Straży Granicznej RP*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej” 1998, nr 3, s. 5.

Druga metoda stosowana na przejściach przez osoby przekraczające granicę wbrew przepisom stanowi przekroczenie bez dokumentów uprawniających do legalnego przekroczenia granicy. Osoba taka nie posiada wymaganego dokumentu - paszportu i nie poddaje się kontroli paszportowej. W tej metodzie stosowane są 3 sposoby: omińnięcie kontroli granicznej, przekroczenie w skrytce i w ukryciu. Przekroczyć granicę bez dokumentów usiłują głównie cudzoziemcy chcący dostać się do Polski. Są to przeważnie obywatele państw azjatyckich i afrykańskich, którzy omijają kontrolę, podróżując przez granicę ukryci w schowkach samochodów prowadzonych przez ludzi legalnie przekraczających granicę. Zdarza się, że przekraczają granicę w specjalnie skonstruowanych skrytkach w pojazdach o dużych gabarytach (autokary), busach, samochodach ciężarowych.

Ad 2) Do sposobów przekroczenia granicy w miejscu do tego nieprzeznaczonym (tzw. zielona granica) należy zaliczyć przekroczenie pieszo i pojedynczo, w małych lub dużych zorganizowanych grupach, a także drogą powietrzną.

Dotyczy to zwłaszcza wschodniej granicy, którą próbują forsować ludzie ze wszystkich kontynentów. Najbardziej zdesperowani są Azjaci i to oni najczęściej usiłują przekroczyć wszelkimi sposobami zieloną granicę, pokonując nawet graniczne jeziora czy rzeki wpływ lub na starych dętkach, a nawet trzymając się desek.

Z analizy danych sporządzonych przez Straż Graniczną wynika, że jedynie niewielka część migrantów podejmuje indywidualne i samodzielne próby pokonania całej drogi do Polski bądź dalej do Europy Zachodniej. Pozostali korzystają z pomocy zorganizowanych grup przestępczych. *Modus operandi* tych grup jest charakterystyczny dla sposobu działania zorganizowanych struktur przestępczych (mafijnych lub podobnych). Celem ich działania jest przede wszystkim osiągnięcie zysku. Nielegalny przerzut przez granicę ludzi kosztuje sporo. Zysk, a nie przemoc, jak dość powszechnie się sądzi, stanowi istotę przestępczości zorganizowanej. Przemoc używana jest wówczas, jeżeli prowadzi do zysku lub go chroni - na przykład do wymuszenia zapłaty albo uniknięcia odpowiedzialności karnej przez zastraszenie świadków. Formą stosowanej przemocy psychicznej jest np. rozdzielenie rodziny migrantów, tak aby żaden jej członek, obawiając się o bezpieczeństwo pozostałych, nie mógł zaszkodzić organizatorom przestępstwa.

Liderzy zorganizowanych grup przestępczych lub ich znaczący członkowie w celu usankcjonowania nielegalnego zysku podejmują ważną prawnie bądź półlegalną działalność gospodarczą. To pozwala im trwać w razie czasowego zneutralizowania grupy. Zgromadzony majątek pozwala korzystać z usług kosztownych obrońców, doradców podatkowych i innych. Wreszcie wysokie zyski z przestępstwa umożliwiają korumpowanie funkcjonariuszy¹⁹.

¹⁹ J. Mikołajczyk, op. cit., s. 41.

Z przeprowadzonych przez Straż Graniczną postępowań przygotowawczych wynika, że przerzutem na znaczną skalę migrantów z państw azjatyckich oraz niekiedy z Afryki zajmują się międzynarodowe grupy przestępcze. Swe ośrodki mają zwłaszcza w krajach byłego ZSRR, ale także w południowej Azji i na Bliskim Wschodzie. Członkowie tych grup, przede wszystkim organizatorzy, nierzadko korzystając z legalnego pobytu, rezydują w europejskich państwach tranzytowych lub docelowych.

Charakterystyczną cechą omawianych grup przestępczych jest ich organizacja na wzór dobrze funkcjonującego przedsiębiorstwa oraz hierarchicznych struktur wojskowych. Dobór wykonawców jest bardzo staranny, egzekwuje się nadto surową odpowiedzialność za wykonanie powierzonych zadań.

Należy podkreślić staranne planowanie przestępczych zadań, ich konspirację oraz precyzyjne koordynowanie także w skali międzynarodowej, po obu stronach granicy i na trasie liczącej niekiedy wiele tysięcy kilometrów.

Przemysłany *modus operandi* obejmuje również wariant na wypadek ujawnienia przerzutu. Organizatorzy pozbawiają nielegalnych imigrantów dokumentów i pieniędzy, instruując jednocześnie, że mogą ubiegać się o status uchodźcy i na jakich warunkach, że nie powinni po zatrzymaniu podawać swoich rzeczywistych danych personalnych, informować, że nie mają ukończonych 17 lat, nakłaniają do nieujawniania znajomości języka, którym funkcjonariusze zatrzymujący będą próbować nawiązać z nimi rozmowę. Uzyskanie i weryfikacja tych danych znacząco wydłużają postępowanie karne lub administracyjne²⁰.

Z informacji uzyskanych podczas czynności prowadzonych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej wynika, że organizatorzy swoją działalność zaczynają już w kraju migranta, werbując chętnych przez zamieszczanie w lokalnych gazetach ogłoszeń o oferowanych usługach i ich cenie. Na początku pobierają około 2-3 tys. dolarów. Do tego doliczane są opłaty za transport i czasem nieprzewidziane koszty dodatkowe. Końcowy rachunek często sięga 10 tys. dolarów od osoby.

Gangi wytyczają trasy według podobnego schematu: najpierw zbiórka w którejś azjatyckiej metropolii, np. Delhi, później pociągiem lub samolotem do Moskwy - do centrum przerzutowego, a następnie przejazd w okolicy granicy. Mimo doskonale opracowanych planów i opłaconych przewodników zdarza się w niesprzyjających okolicznościach, że grupy Afroazjatów tygodniami ukrywają się w lasach, na niedostępnych bagnach, próbują nawet kopać tunele pod granicą²¹.

Przeprawa odbywa się przeważnie podczas ciemnych nocy z wichurami, zademem, burz, deszczu. Wbrew mitom o łatwiejszym przekraczaniu granicy latem dużo większe powodzenie ma przekraczanie jej zimą - z powodu

²⁰ Ibidem, s. 41-42.

²¹ Informacje uzyskane w Podlaskim Oddziale Straży Granicznej. Zob. A. Szwarz, J. Piskorski, op. cit., s. 19.

możliwości szybkiego i łatwego zatarcia śladów. Nie jest to możliwe latem - zagnieciona trawa szybko wskazuje trasę przemarszu grupy. Przewodnik doprowadza migrantów do linii granicy, wskazuje kilka punktów orientacyjnych oraz miejsce, do którego muszą dojść sami. Tam, np. na określonej leśnej polanie lub wyznaczonej drodze, czeka na nich nowy przewodnik.

Procederem tym bardzo często trudnią się obywatele polscy, chętnie wynajmowani przez organizatorów, przeważnie mieszkający w okolicy, w strefie przygranicznej. Wobec mniejszego ryzyka niż przemyt towarów podejmują się przerzutu osób, wykorzystując przyswojoną wiedzę, znajomość terenu i miejscowych układów. Są odpowiedzialni za odebranie grupy i odwiezienie w głąb polskiego terytorium do tzw. „dziupli” - sprawdzonych, pewnych miejsc zakwaterowania, mieszkań wynajmowanych przez Polaków organizatorom przemytu²².

Dodatkowe trudności spowodowane są również osobowością sprawców przestępstw, mentalnością i odmiennością kultur migrantów. Trzeba też wspomnieć o wyjątkowo mocnej solidarności wszystkich uczestników procederu nielegalnej migracji. Żaden z nich, czy to organizator, pomocnik, emigrant czy nawet sprzedajny funkcjonariusz nie czuje się uczestnikiem przestępstwa. Wszyscy oni są zainteresowani sprawną realizacją i ukryciem przed organami ścigania²³.

Od 1993 r. Straż Graniczna zaczęła notować wzrost przypadków naruszania granicy państwa (głównie wschodniej) drogą powietrzną. Loty dokonywane były przeważnie samolotem transportowym typu An-2. Na pokładach maszyn przerzucano grupy nielegalnych migrantów z Azji i Afryki.

Początkowo samoloty lądowały w obrębie strefy granicznej (15 km od granicy państwa). Od połowy 1995 r. zanotowano tzw. głębokie loty na znacznie większe odległości, nawet do 100 km w głąb Polski. Wszystkie przeloty odbywały się w późnych godzinach nocnych na niskich wysokościach, nieprzekraczających 80-100 metrów. Po kilku lub kilkunastu minutach samolot lądował w rejonie sygnałów świetlnych przekazywanych przez współników z ziemi i bez normalnego w takim wypadku oblotu lądowiska. Zimą regułą było lądowanie na zamrzniętych taflach jezior²⁴. Świadczyć to może o wcześniejszym rozpoznaniu lądowiska i wysokich umiejętnościach pilotów. Przelądunek osób do oczekujących już samochodów trwał nie dłużej niż kilkadziesiąt sekund, po czym samolot startował, kierując się w stronę granicy. Od pewnego

---

²² Polski przewodnik lub kierowca ciężarówki przewożącej migrantów inkasuje co najmniej 500 dolarów. W razie zatrzymania tłumaczy, że wziął tych ludzi na „autostop” lub ucieka porzucając grupę. Bardzo trudno udowodnić mu powiązania z grupą przestępczą.

²³ J. Mikołajczyk, op. cit., s. 42. Zob. L. Sklepkowski, *Polska jako kraj tranzytowy i docelowy nielegalnej migracji. Zorganizowane przerzuty przez granicę* (w:) J. Świerczewski (red.), *Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1995, s. 208 i n.

²⁴ Zob. K. Bocianiak, *Nielegalne przeloty*, „Biuletyn Północ-Wschód Straży Granicznej” 1998, nr 6, s. 8.

czasu ciekawym sposobem nielegalnego przekroczenia granicy stało się wykorzystywanie lotni²⁵. Z relacji zatrzymanych Azjatów wynikało, że nikt nie gwarantował im skuteczności przerzutu. W razie wpadki nie było mowy o jakichkolwiek roszczeniach czy reklamacjach. Ten sposób przekroczenia granicy cieszył się dużym powodzeniem, ponieważ był mniej forsowny, można było ze sobą zabrać kilka kilogramów bagażu, co w przypadku pieszego wielokilometrowego pokonywania granicy stanowiło barierę nie do przekroczenia. Było to ponad siły zmęczonych ludzi, często podróżujących z małymi dziećmi, lub kobiet w ciąży. Mimo horrendalnych opłat pobieranych przez organizatorów lotnia oznaczała sposób pewniejszy, skuteczniejszy i znacznie szybszy²⁶.

Coraz częstsze wykorzystywanie drogi powietrznej znacznie utrudnia przechwycenie przez Straż Graniczną nielegalnych migrantów. Dlatego od 1997 r. funkcjonariusze strzegący granicy wschodniej zostali wyposażeni w nowoczesny śmigłowiec i samolot typu Wilga, które wykorzystuje się do patrolowania przestrzeni powietrznej nad granicą państwową, głównie na odcinku litewskim. Od tego czasu, od 1998 r., nie notuje się znacznej liczby przelotów przez zieloną granicę²⁷. Nie do podważenia jest więc fakt, że to międzynarodowe gangi biorą czynny udział w tym procederze, organizują go i czerpią ogromne zyski z tej działalności²⁸.

Bardzo istotny jest fakt, że części cudzoziemców nie stawia się zarzutów popełnienia przestępstwa z art. 264 k.k., a to ze względu na ich wydalenie bądź readmisję lub też na wszczęcie procedury uchodźczej (choćby wszczęcie tej procedury nie zwalnia od odpowiedzialności za nielegalne przekroczenie granicy). Warto zauważyć, że od 1999 r. maleje liczba nielegalnych migrantów zatrzymanych przez Straż Graniczną. W 1996 r. zatrzymano ok. 10 tys. cudzoziemców, a w 1999 niewiele więcej niż połowę tej liczby. Spada też liczba obcokrajowców usiłujących przekroczyć nielegalnie granicę z Niemcami - właśnie tam skupia się głównie fala migracji tranzytowej przez Polskę na Zachód.

Jak wynika z danych statystycznych krajów sąsiednich, część nielegalnych migrantów oraz organizatorów przerzutów wybiera „bezpieczniejszą” dla nich trasę przerzutu przez Czechy i Słowację do Niemiec i Austrii, a nie przez Polskę do Niemiec²⁹.

---

²⁵ K. Banasiak, *Przestępczość graniczna...*, s. 157.

²⁶ Informacje uzyskane w POSG.

²⁷ Dane uzyskane od funkcjonariuszy POSG.

²⁸ Por. I. Rzeplińska, *Przestępczość cudzoziemców w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2000, s. 35 i n.; E. Pływaczewski, *Recenzja książki I. Rzeplińskiej, Przestępczość cudzoziemców w Polsce*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 4, s. 98-100.

²⁹ Ibidem, s. 22-23.

b) Przemyt towarów

Poważnym przestępstwem granicznym jest też przemyt - jedno z przestępstw celnych. Zagroza on interesom gospodarczym państwa, które ponosi z tego tytułu znaczące straty finansowe.

Natężenie przemytu ulega zmianom, wzrasta lub maleje, zależnie od koniunktury gospodarczej i możliwości organów powołanych do walki z nim. Przybiera coraz inne formy. Powstałe po 1989 r. nowe uwarunkowania gospodarcze spowodowały gwałtowny wzrost szmuglowanych towarów. Są to przede wszystkim samochody, alkohol, papierosy. Zdarzają się także przypadki przewozu dzieł sztuki, ikon, broni, amunicji, narkotyków, zwierząt, płyt kompaktowych. Przemyt, w większości wypadków dobrze zorganizowany, jest domeną działalności grupowej, planowanej, o bardzo wysokim stopniu organizacji i stosunkowo najbardziej liczebnym składzie osobowym³⁰.

Znaczącym przykładem działalności zorganizowanych grup przestępczych jest przemyt, przeważnie kradzionych samochodów. Zajmują się tym prawdziwi „fachowcy”. Cechuje ich doskonała znajomość branży motoryzacyjnej. Funkcjonują przeważnie w legalnych układach, prowadząc interesy jak każdy przedsiębiorca. Do ich zadań należy w szczególności:

- analiza zapotrzebowania na konkretne marki samochodów,
- precyzowanie obszarów przestępczej penetracji,
- określenie rynków zbytu,
- przyjmowanie zamówień na konkretne samochody.

Organizator jako „mózg” wszelkich działań nie utrzymuje bezpośrednich kontaktów z szeregowymi członkami gangu. Funkcję tę przejmują zaufani pośrednicy. W wypadku zatrzymania przestępcy nie potrafi wskazać bezpośredniego organizatora - szefa. Najmniejszy szczebel w tym układzie stanowią kurierzy. To właśnie na nich spoczywa obowiązek przewiezienia samochodu przez granicę i przekazanie go zleceniodawcy, i to oni najczęściej są zatrzymywani na granicy. W poszczególnych grupach przestępczych podział ról wygląda różnie. Spora część to gangi samodzielne, mające pełną obsługę. Inne obowiązuje ścisła specjalizacja, tzn. że każdą czynność: przebijanie numerów, fałszowanie dokumentów rejestracyjnych pojazdu, przemyt przez granicę - powierza się określonym osobom spoza grupy³¹.

Na podstawie prowadzonych przez funkcjonariuszy granicznych dochodzeń można wyróżnić kilka sposobów działania sprawców. Pierwszy polega na siłowym nielegalnym przekroczeniu granicy pojazdem mechanicznym.

Sprawcy działają tu w zorganizowanych grupach o zasięgu międzynarodowym. Działalnością kieruje jedna osoba. Grupa jest ściśle ze sobą powiązana,

³⁰ Zob. E. Kwiecińska, *Zasady obrotu towarowego z zagranicą*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej” 1997, nr 1, s. 20.

³¹ W. Pływaczewski, *Międzynarodowe gangi samochodowe - wybrane zagadnienia* (w:) E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość cudzoziemców. Nowe wyzwanie dla teorii i praktyki. Studia i materiały*, Szczytno 1995, s. 109 i n.

hermetycznie zamknięta. W skład wchodzi osoby w wieku 17-25 lat, zamieszkujące w dużych miastach. Kradną samochody zgodnie z zamówieniem - model, typ, marka. Po legalizacji w Polsce przetransportowywane są na teren WNP. Sprawcy kradzieży znają tylko pośredników. Główny mocodawca jest im nieznanym. Po udanym przeprowadzeniu auta przez granicę pozostawiają je w uzgodnionym miejscu. Nie są zorientowani, co się dalej dzieje z tymi samochodami. Stosują metodę „na całość”, niejednokrotnie ryzykując własnym życiem i zdrowiem.

Drugi sposób polega na wprowadzeniu w polski obszar celny w Granicznej Placówce Kontrolnej (GPK) samochodów z rażącym zaniżeniem bądź w ogóle z pominięciem należnych opłat granicznych. W tym wypadku organizacją takiej formy przemytu zajmują się również gangi. W ich skład wchodzi osoby nieco starsze - ok. 30-40-letnie. Grupą kierują 1-2 osoby posiadające kontakty za granicą, cieszące się dobrą opinią w środowiskach, niejednokrotnie prowadzące działalność gospodarczą, która stanowi wytlumaczenie posiadanego bogactwa. Sprawcy ci kupują z pomocą pośredników na Zachodzie auta na nazwisko osoby zainteresowanej nabyciem lub na fikcyjne, wystawione notarialnie upoważnienie osób z kręgu swoich znajomych. Samochody są zaopatrywane w fałszywe umowy zakupu, w których obniża się wartość pojazdu lub rozpisuje się go jako sprowadzony w częściach. Układy z urzędnikami zapewniają swobodny wwóz i legalizację na terenie kraju. W ten sposób sprowadzony pojazd sprzedaje się po cenie giełdowej, a zysk stanowi uzyskana nadwyżka z tytułu niepłacenia cła i podatku dochodowego.

Innym sposobem jest pominięcie opłat granicznych³². Polega to na nawiązaniu kontaktu z cudzoziemcem (często z byłym obywatelem RP) mieszkającym na Zachodzie. Ten kupuje samochód, wcześniej przygotowany przez jeszcze inne osoby, i po wyrejestrowaniu przyjeżdża do Polski. Z uwagi na posiadane obywatelstwo państwa, z którego pochodzi, samochód nie jest szczegółowo kontrolowany na przejściach i przejeżdża bezproblemowo. Następnie udaje się pod wskazany adres i zostawia pojazd. Legalizacja sprowadzonego auta odbywa się przez wyrobienie fałszywych dokumentów rejestracyjnych, do których wpisywane są faktyczne dane identyfikacyjne pojazdu. Numery rejestracyjne tablic należą do samochodu tej samej marki wcześniej zarejestrowanego w kraju.

Inną formą legalizacji jest tzw. „przeszczep”, czyli zmiana numerów identyfikacyjnych, zgodnie z danymi pojazdu zawartymi w dokumentach rejestracyjnych, wcześniej legalnie zarejestrowanego, który uległ całkowitemu zniszczeniu np. w wypadku drogowym.

Jeszcze inna metoda legalizacji to tzw. „bliźniak” - czyli dostosowanie do danych zawartych w dowodzie rejestracyjnym samochodu tej samej marki już

---

³² Szerzej R. Beldzikowski, *Przestępstwa celne w Polsce i ich uwarunkowania. Zarys problematyki* (w:) *Kryminalistyczne i prawne problemy...*, s. 148-154.

zarejestrowanego w kraju i wyrobienie na niego sfałszowanego dokumentu rejestracyjnego oraz tablic.

Trzeci sposób polega na wprowadzeniu na polski obszar celny w GPK samochodu, na podstawie identycznego dowodu rejestracyjnego, pochodzącego z innego pojazdu i wwóz samochodu innej marki. Sprawcy stosujący tę metodę są w wieku ok. 30 lat, nigdzie nie pracują, działają w grupach, przeważnie nie mają kontaktów międzynarodowych ani wyodrębnionego przywódcy. Motywem ich działania jest chęć szybkiego wzbogacenia się przy minimalnym nakładzie sił i środków finansowych. Przemyt samochodu odbywa się na podstawie kserokopii dowodu rejestracyjnego lub zaświadczenia wydanego np. przez policję niemiecką i tablic rejestracyjnych pochodzących z innego auta bądź sfałszowanych dokumentów. Ten sposób przemytu jest dosyć rzadki.

Problem przemytu samochodów na dużą skalę pojawił się pod koniec 1992 r., kiedy zaczęły działać pierwsze zorganizowane grupy przestępcze. W 1991 r. działalność, o której mowa, nie wykazywała form zorganizowanych. Kradzione samochody wywożone były głównie przez obywateli Rosji, Białorusi, żołnierzy byłej Armii Radzieckiej, którzy nabyli je, nie wiedząc, że pochodzą z przestępstwa.

Obecnie zdecydowanie największe grupy wśród obcokrajowców zatrzymywanych w związku z przemytem samochodów stanowią Litwini i Białorusini. Coraz częściej pojawiają się też obywatele republik nadbałtyckich. Jest to spowodowane rozszerzaniem się obszaru aktywności gangów samochodowych w kierunku północnym, sięgającym aż do Sankt Petersburga³³.

Na obszarze Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej od 1997 r. zanotowano spadek liczby przemyconych samochodów (w 1997 - 343, 1998 - 315, 1999 - 166)³⁴. Fakt ten nie jest jednak wynikiem zmniejszonego zainteresowania w prowadzeniu tego procederu, lecz stosowania przez grupy przestępcze coraz doskonalszych i bezpieczniejszych form i metod działalności, przy jednocześnie ograniczonych możliwościach Straży Granicznej. Ponadto kiedyś przemytnicy uprawiający „autoszmugiel” stawiali na ilość, dziś na jakość samochodów. Luksusowe, czasem nawet fabrycznie nowe samochody - Audi A6, toyoty land-cruisery, najnowsze modele mitsubishi i terenowe mercedesy z przebitymi numerami zatrzymują pogranicznicy na wszystkich przejściach. Ostatnio najczęściej na granicy z Litwą.

Od początku lat dziewięćdziesiątych poważnym zagrożeniem interesów gospodarczych państwa stał się - zwłaszcza na wschodniej granicy - przemysł do Polski towarów objętych akcyzą - szczególnie alkoholu i papierosów. Ze

---

³³ Szerzej W. Pływaczewski, *Międzynarodowe gangi samochodowe...*, s. 111.; idem, *Kradzieże samochodów. Studium kryminologiczne*, Szczytno 1996, s. 59-62; idem (red.), *Wybrane aspekty kryminologiczno-kryminalistyczne. kradzieży samochodów*, Bydgoszcz 1996, s. 18-22.

³⁴ Wartość 166 przemyconych w 1999 r. aut wyniosła 9,4 mln zł.

względu na znane różnice cen po obu stronach granicy (tylko na Litwie ceny są porównywalne) jest to działalność przynosząca krociowe zyski. Ma to ogromne znaczenie zarówno dla ludzi zamieszkujących rejony przygraniczne, jak i dla zorganizowanych grup przestępczych. Jedni i drudzy, stosując różne formy i sposoby przemytu, liczą na znaczący zarobek³⁵.

Podlasie to jeden z najbiedniejszych regionów kraju. Ludność pogranicza, utrzymująca się dotychczas z pracy w rolnictwie, po upadku PGR-ów i trwania złej koniunktury w tym sektorze gospodarki stanęła przed widmem braku środków do życia. Właśnie bezrobocie jest czynnikiem kierującym część osób na drogę przestępstwa. Ludzie ci zajmują się przemysłem drobnym, niezorganizowanym, aczkolwiek prowadzonym systematycznie. Dzięki częstym wyjazdom na Litwę, Ukrainę, Białoruś zaopatrują się w tańsze artykuły konsumpcyjne przeznaczone do użytku własnego lub do sprzedaży z zyskiem. Całą działalność traktują jako podstawowe źródło utrzymania. Ta forma przemycania towarów nie stanowi dużego zagrożenia.

Niepokojącym jednak zjawiskiem w działalności przemytniczej prowadzonej przez wymienione osoby jest tworzenie się wśród nich „gangów” (kilkulub kilkunastoosobowych) z wyodrębnionym przywódcą, dokonujących tzw. mrówczego przemytu. Metoda „mrówcza” polega na wielokrotnym przekraczaniu granicy i przenoszeniu alkoholu i papierosów w ilościach dozwolonych lub nieznacznie przekraczających dozwolone normy. „Mrówki” wykorzystują nieuważę urzędników celnych lub fakt sporadycznej kontroli spowodowanej częstym przekraczaniem granicy. Osoby wchodzące w skład gangów werbowane są spośród bezrobotnej młodzieży mieszkającej na wsi przylegającej do przejścia granicznego. Do przemytu „mrówki” wykorzystują samochody starych roczników, o złym stanie technicznym, dokonując w nich zmian konstrukcyjnych. Towary przewożą w drzwiach, siedzeniach, nadkolach, podwoziu, pod tapicerką. Nie dysponują możliwością dalszego transportu przemyconego towaru - pozostawiają papierosy czy alkohol w działających niedaleko punktach handlowych. „Mrówki” działają wyłącznie na zlecenie konkretnych odbiorców, przybyłych z głębi kraju.

Przykładem może być odkryta przez funkcjonariuszy POSG nielegalna hurtownia tytoniowa, ukryta pod szyldem „przechowalni bagażu”. Metoda była prosta. Klient zostawiał na przechowanie kilka toreb turystycznych i nie zgłaszał się po ich odbiór. Co kilka dni odbiorcy ładowali na ciężarówkę „nieodebrane” bagaże. Jeszcze innym sposobem, bardziej wyrafinowanym, było przrzucanie papierosów w wodoszczelnych pojemnikach po dnie granicznych jezior Gaładuś i Bałęskie. Na podstawie relacji świadków ustalono, że sprawcy ubrani w stroje nurków przeciągali po dnie pakunki na drugą stronę

---

³⁵ Zob. *Raport o stanie bezpieczeństwa państwa*, MSWiA, Warszawa 2000, s. 63.; J. Szymczak, *Przemyt alkoholu w wielkich ilościach* (w:) A. Marek, W. Pływaczewski (red.), *Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1992, s. 161-162.

granicy, wyciągali je z wody i ładowali na czekające samochody. Zdarza się, że przemywany towar staje się przyczyną tragedii, tak jak w 1999 r. w Kuźnicy Białostockiej na przejściu z Białorusią. Kobieta przewożąca na sobie ukryty w ubraniu, w foliowych woreczkach spirytus zapaliła papierosa i w tym momencie zaczęła płonąć. Zdarzyło się też (w 1999 r.), że mężczyzna próbował wyrzucić torbę z towarem na dach wagonu. Zrobił to jednak tak niefortunnie, że powstał łuk elektryczny, a mężczyzna spalił się na miejscu³⁶.

Oprócz działania indywidualnego lub w małych grupach mamy do czynienia z działaniami zorganizowanych grup przestępczych o wielonarodowym składzie, które dokonują przemytu tytoniu lub spirytusu. Gangi wykorzystują przede wszystkim TIR-y, a czasem też kontenery na platformach kolejowych. Przemytu dokonują na podstawie sfałszowanych dokumentów przewozowych fikcyjnych firm. Przemytnicy dysponują dużymi środkami transportu oraz pomieszczeniami, w których można magazynować towar. Mają rozległe kontakty z osobami będącymi odbiorcami alkoholu czy papierosów, a także z cudzoziemcami prowadzącymi punkty handlowe po drugiej stronie granicy i zapewniającymi towar³⁷.

W sytuacji, gdy przemycony alkohol ma pozostać w Polsce, gangi w pobliskich granicznych miastach organizują przelewanie go do butelek z naklejkami polskich wyrobów spirytusowych. Ma to na celu ułatwienie transportu kontrabandy w głąb kraju i utrudnienie ustalenia źródła jego pochodzenia. Organizatorzy tego procederu nie uczestniczą fizycznie w dokonywanym przemyśle, ograniczają się jedynie do obserwacji i konwojowania towaru.

Z roku na rok przemytniczy asortyment się zmienia. Przed laty ze względu na popyt i różnice cen szmuglowano do kraju płyty kompaktowe. Płyty CD, które docierają do Polski przez wschodnią granicę, pochodzą z nielegalnych wytwórni w Rosji, na Ukrainie, w Chinach i na Litwie. Przemytnicy wwożą do naszego kraju same krążki. Za ich opakowanie i wydrukowanie okładek odpowiadają już polscy dystrybutorzy. Nie ma i nie było specjalnie wyrafinowanych sposobów ich przemytu. Tradycyjnie przewożone były na tzw. klikkach, po kilkaset i kilka tysięcy sztuk. Ukrywano je w bagażach, skrytkach samochodów, w podwójnych ściankach, podłogach. Przemysł płyt kwitł od 1998 do 2000 r. W 2000 r. przemysł tego towaru ustał³⁸.

Polska jest też krajem tranzytowym dla handlarzy egzotycznymi zwierzętami ze Wschodu na Zachód. Polskim celnikom udało się w ostatnich latach zatrzymać m.in. kilkaset żywych żółwi, ponad 60 legwanów, kilkanaście spreparowanych waranów. Przemycana się też wyroby z ich skór, wyroby ze

³⁶ Informacje uzyskano od funkcjonariuszy GPK Kuźnica Białostocka POSG, 2000.

³⁷ J. Sobiesiek, op. cit., s. 91. Zob. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1999, s. 321.; A. Kowalski, *Wybrane aspekty zwalczania przestępstw granicznych i przemytniczych popełnionych przez cudzoziemców na przejściach granicznych i na zielonej granicy* (w:) E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość cudzoziemców. Nowe wyzwania...*, s. 146-147.

³⁸ Informacje uzyskane w Urzędzie Celnym w Białymstoku.

skóry koby indyjskiej i grzbietu krokodyla, przedmioty z rogów bawołu i kości słoniowej. Zwierzęta odbywają podróż w plastikowych torbach, pudełkach z kosmetykami, w workach z pralni. Nielegalny handel wartościowymi zwierzętami i roślinami przynosi szmuglującym zyski w wysokości setek milionów dolarów. Międzynarodowe Stowarzyszenie Lotnictwa Cywilnego IATA ocenia, że ów proceder przybrał ogromne rozmiary, prawie równe dochodom mafii zajmującej się handlem narkotykami³⁹.

Rozważania dotyczące przejawów przestępczości granicznej ograniczono jedynie do przestępstw nielegalnego przekraczania granicy i przemytu tylko niektórych towarów. Przez granicę przemycą się jednak również narkotyki, broń, amunicję, ikony, programy komputerowe, naturalne futra z norek, wilków i lisów, bursztyny, srebro. Coraz bardziej niebezpieczny i niepokojący jest proceder przecierania szlaków dla przewozu substancji chemicznych, materiałów promieniotwórczych i rozszczepialnych.

4. PROGNOZY ROZWOJU PRZESTĘPCZOŚCI GRANICZNEJ

Z realiów obrazujących przestępczość graniczną wynika, że nadal będzie się utrzymywać zagrożenie nielegalną migracją w kierunku Polski, w tym często w formach zorganizowanych, a nasz kraj przekształcać się będzie z kraju tranzytowego w docelowy. Według danych MSWiA w związku z uszczelnieniem wschodniego odcinka granicy będą prawdopodobnie powstawać nowe kanały przerzutowe migrantów przez południowy i północny odcinek granicy. Ze względu na możliwości swobodnego obrotu gospodarczego cudzoziemcy będą próbować zapewne nielegalnie przedłużać pobyt w Polsce oraz podejmować pracę bez wymaganych zezwoleń. W wyniku uszczelnienia granic może się nasilić przerzut przez przejścia graniczne migrantów ukrywających się w środkach transportu i specjalnie skonstruowanych skrytkach, głównie przez wschodni i południowy odcinek granicy. Już dziś obserwuje się, że grupy przestępcze aktywnie penetrują rejony przyległe do granicy państwowej w celu rozpoznania miejsc dogodnych do przekraczania granicy. Dlatego polskie grupy przestępcze zajmujące się przerzutem będą nawiązywały kontakty z podobnymi grupami z państw sąsiednich. Będą musiały tworzyć się polskie ośrodki pomocy w przerzucie, nie tylko w miejscowościach przygranicznych. Nadal organizatorami przerzutu osób będą Polacy, obywatele państw sąsiednich i krajów azjatyckich legalnie przebywający w Europie.

W związku z utrzymującym się popytem na zachodnie samochody w krajach byłego ZSRR organizatorzy przerzutu będą prawdopodobnie doskonalić metody fałszowania dokumentów samochodów (najczęściej luksusowych)

---

³⁹ Szerzej K. Forowicz, *Czterometrowy pyton dla teściowej*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 105, s. 14.

kradzionych w krajach Europy Zachodniej. Tak jak obecnie będzie się utrzymywał przemysł indywidualny i w formach zorganizowanych (o znacznej jednostkowej wartości) alkoholu do Polski, a także papierosów w kierunku do Polski i do Niemiec. Przemysł narkotyków oraz kaset wideo i magnetofonowych, płyt CD bez hologramów nadal pozostanie ważną dochodową dziedziną przestępczości zorganizowanej.

Należy się liczyć z nasileniem prób korumpowania funkcjonariuszy (w tym również kadry kierowniczej) ze strażnic i przejść granicznych. Szczegółowe kontrole mogą utrudnić przemysł, przestępcy będą skłonni więc płacić wysokie stawki za gwarancje udanego przetrwania. Nastąpi zapewne napływ do Polski członków grup przestępczych z państw WNP, zajmujących się rozbójami, wymuszeniami i napadami w rejonie przejść granicznych oraz ważniejszych szlaków komunikacyjnych, bo Polska jest krajem łączącym wschód z zachodem. Tu przepływa wiele różnorodnych wartościowych towarów w obie strony Europy. W rejonach górskich mogą występować przekroczenia granicy wbrew przepisom, związane z ruchem turystycznym⁴⁰.

4. ZAPOBIEGANIE I ZWALCZANIE PRZESTĘPCZOŚCI GRANICZNEJ

Dynamiczne przeobrażenia ekonomiczno-polityczne zachodzące w Europie oraz położenie Polski na głównym szlaku komunikacyjnym postawiło przed służbami granicznymi wiele nowych, bardziej skomplikowanych zagrożeń.

Najważniejsza rola w zapobieganiu przestępstwom granicznym przypada najmniejszym jednostkom - strażnikom i Granicznym Placówkom Kontrolnym, które codziennie mają do czynienia z próbami popełnienia tych przestępstw. Realizacja ustawowych zadań Straży Granicznej odbywa się przez:

- patrolowanie granicy pieszo lub konno,
- sprawdzanie wspólnie ze stroną sąsiednią istniejących urządzeń zabezpieczających,
- używanie psów służbowych, patrolowych i do wykrywania narkotyków, broni,
- loty penetracyjne śmigłowców i samolotów,
- działania operacyjno-rozpoznawcze,
- kontrolę tożsamości osób na przejściach granicznych i w strefie nadgranicznej (nabiera ona coraz większego znaczenia przy zwiększającej się liczbie usiłowań przekraczania granicy przez osoby posługujące się dokumentami należącymi do innych osób),
- kontrolę drogową w strefie nadgranicznej (sprawdzanie dokumentów uprawniających do kierowania pojazdem, nakładanie mandatów),
- kontrolę przez użycie czujników dwutlenku węgla wykrywających ludzi w pomieszczeniach zamkniętych,

---

⁴⁰ *Raport o stanie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2000, s. 63-64.

- posługiwanie się urządzeniami rentgenowskimi do prześwietlania bagażu,
- kontrolę paszportów za pomocą czytników sprzężonych z komputerową bazą danych⁴¹.

W zwalczaniu przestępczości granicznej znaczącą rolę odgrywają nowoczesne środki łączności oraz szybkość przekazywania informacji. Uwidocznia się to szczególnie podczas nielegalnych przekroczeń granicy, kiedy dyżurny operacyjny strażnicy otrzymuje ze strony państwa sąsiedniego lub innej placówki sygnał o nielegalnym przekroczeniu granicy. Tylko natychmiastowe działanie może doprowadzić do zatrzymania migrantów⁴².

Coraz częściej funkcjonariusze Straży Granicznej prowadzą czynności poza strefą nadgraniczną, dokonują przeszukiwania mieszkań, zabudowań organizatorów nielegalnych przekroczeń granicy. Niejednokrotnie łączy się to ze zwiększonym ryzykiem. Sprawcy często posiadają broń palną, gaz i inne niebezpieczne narzędzia. Dlatego tak ważne jest specjalistyczne wykształcenie, sprawność fizyczna, znajomość walki wręcz czy umiejętne posługiwanie się bronią.

Znaczącym elementem w zwalczaniu przestępczości granicznej jest współdziałanie z innymi instytucjami państwowymi. Wspólnie z Policją w strefie nadgranicznej podejmowane są działania prewencyjne, przedsięwzięcia operacyjno-rozpoznawcze i dochodzeniowo-śledcze, mające na celu poprawę stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz ujawnianie i wydalanie nielegalnie przebywających na terenie Polski cudzoziemców. Straż Graniczna zawarła z Krajowym Urzędem Pracy porozumienie w sprawie zwalczania nielegalnego zatrudniania cudzoziemców. Przeciwdziałaniu napływowi niepożądanych cudzoziemców służy ścisła współpraca z MSZ w sprawach wizowych oraz Urzędem ds. Repatriacji i Cudzoziemców w sprawach azylowych. W zwalczaniu działalności przemytniczej Straż Graniczna współdziała m.in. z administracją celną.

Ze względu na rodzaj realizowanych zadań, a także międzynarodowe powiązania grup przestępczych, Straż Graniczna utrzymuje bieżącą współpracę ze swoimi odpowiednikami w innych państwach. Wśród najważniejszych płaszczyzn współdziałania między służbami granicznymi Państw Unii Europejskiej, Europy Środkowo-Wschodniej, USA, Kanady jest wymiana informacji o zadaniach, strukturach, prawnych podstawach działania, kompetencjach, problemach związanych z ruchem granicznym i z przestępczością graniczną oraz współpraca operacyjna i dochodzeniowo-śledcza. Szczególnie efektywne jest współdziałanie ze służbami niemieckimi (Federalną Służbą Graniczną - BGS). Obejmuje ono wymianę informacji, wspólne planowanie i organizowanie patroli najbardziej zagrożonych odcinków. Rozszerzono także

⁴¹ A. Wąsowski, *Ustalenie tożsamości osób elementem kontroli granicznej*, „Biuletyn COS SG” 1998, nr 4, s. 21.

⁴² S. Folta, *W ciągu 1 minuty sprawca oddala się od miejsca zdarzenia o około 2 km*, „Biuletyn Szkoleniowy Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej” 1999, nr 3-4, s. 24-25.

współdziałanie z krajami bałtyckimi w ramach Grupy Zadaniowej ds. Przestępczości Zorganizowanej Państw Morza Bałtyckiego. Wspólnie z litewską Policją Graniczną są planowane i realizowane operacje skierowane przeciwko zorganizowanej przestępczości na polsko-litewskim odcinku granicy⁴³.

Straż Graniczna prowadzi też wymianę informacji z Policją i UOP-em w dziedzinie zwalczania przestępczości międzynarodowej. Współpraca służb śledczych przyczynia się do likwidacji gangów. Wspólnie z Policją na terenie całego kraju organizowane są akcje pod kryptonimem „Pobyć” (dawniej „Obcy”). Działania kontrolne mają na celu egzekucję polityki imigracyjnej państwa, zapisanej w ustawie o cudzoziemcach z 1997 r. Kontrolę legalności pobytu obcokrajowców w Polsce przeprowadza się w hotelach, na targowiskach, dworcach, w noclegowniach. Pozwala to na zidentyfikowanie i wydalenie z kraju rocznie kilku tysięcy osób, które naruszyły prawo pobytowe⁴⁴. Niejednokrotnie w działaniach biorą udział inspektorzy urzędów skarbowych, sprawdzając zezwolenie cudzoziemców na pracę.

Oprócz zapewnienia odpowiedniej obsady kadrowej trzeba także unowocześnić środki służące ochronie granicy (transport, sprzęt łączności, informatyczny, kamery noktowizyjne, wyposażenie samolotów patrolowych w kamery termowizyjne itp.) i usprawnianiu kontroli ruchu granicznego. Musi powstać również centralna baza danych o osobach, których pobyt lub opuszczenie kraju jest niepożądane.

Warto podkreślić, że znowelizowana w 2001 r. ustawa o Straży Granicznej przewiduje dodatkowe uprawnienia dotyczące przeciwdziałania korupcji, w tym kontrolę operacyjną, zakup kontrolowany, przyjęcie-wręczenie korzyści materialnej oraz nakłada na funkcjonariuszy i pracowników Straży Granicznej obowiązek składania oświadczeń o stanie majątkowym. Wspomniane uprawnienia znacząco mogą ułatwić przeciwdziałanie i zwalczanie przestępczości granicznej.

W kontekście zachodzących zmian - otwarcia granic dla wymiany międzynarodowej i bliskiego już przyjęcia Polski do Unii Europejskiej - można wyciągnąć wniosek, że działania Straży Granicznej będą skupiać się głównie na zwalczaniu nielegalnej migracji i niedopuszczeniu do przemieszczania się przez granicę państwa broni, narkotyków, materiałów promieniotwórczych, coraz mniej zaś na ujawnianiu przemytu towarów. Konieczność zapobiegania tego rodzaju przestępstwom uzasadnia przypisanie Straży Granicznej pełni uprawnień policyjnych. Zagrożenie tymi zjawiskami można w znaczny sposób ograniczyć przez stworzenie sprawnej, nowoczesnej i dobrze wyposażonej formacji granicznej, porównywalnej z jej odpowiednikami w Unii Europejskiej.

---

⁴³ *Ocena stanu porządku publicznego w Polsce*. MSWiA, Warszawa 1998, s. 20

⁴⁴ B. Cudzych, *Zatrzymanie osób na podstawie ustawy o cudzoziemcach*, „Biuletyn COS SG” 1999, nr 34, s. 10.